

BUDUĆNOST RELIGIJE

Jakov Jukić, *Budućnost religije. Sveto u vremenu svjetovnosti*, Matica Hrvatska, Split 1991, 263 str.

Pro captu lectoris habent sua fata libelli.
(Terentianus Maurus)

Odlučivši se upravo za knjigu Jakova Jukića *Budućnost religije*, kao prvu u nizu *Knjižnice znanstvenih djela*, Matica Hrvatska u Splitu kao izdavač i dr. Drago Šimundža kao urednik napravili su dvostruko ispravan potez: skrenuli su pozornost na postojanje jedne znanosti čija je važnost i za naše područje neusporedivo veća od interesa koji joj obično poklanjaju i svjetovna i crkvena javnost. Ujedno su odali priznanje autoru J. Jukiću koji je na području sociologije i fenomenologije religije zacijelo prvi i glavni autoritet u nas. Sa svoje dvije već prije objavljene knjige: *Religija u modernom industrijskom društvu* (1973) i *Povratak svetoga. Rasprava o pučkoj religiji* (1988), Jukić se zainteresiranoj javnosti ne predstavlja kao znanstveni radnik koji hladno obrađuje temu koja ga zanima, već kao čovjek kojega ta tema vjernički zaokuplja, koja mu, što bi se ono reklo, jednostavno ne da mira. Iz toga susreta znanstvene znatiželje i vjerničkog nemira nastali su tekstovi iz kojih je satkana i *Budućnost religije*; knjiga koja istodobno otkriva golemo znanje stručnjaka, kao i očitu zabrinutost čovjeka vjernika.

Stoga ne čudi što knjige J. Jukića ostavljaju na čitatelje dvojak dojam: dok ga, naime, s jedne strane fasciniraju autorovom erudicijom i njegovim superiornim vladanjem materijom, s druge strane kao da ga istodobno skromno pitaju: "A što misliš o svemu ovome?" Zbog toga i osvrt na jednu takvu knjigu mora neizbježno prerasti u bar kratki dijalog s njezinim autorom.

Budućnost religije, po svojoj strukturi, izvjesna je hrestomatija Jukićevih kraćih znanstvenih radova, objavljenih u širem vremenaskom rasponu po raznim tuzemnim i inozemnim časopisima, zbog čega, neki od tih radova, onom dijelu domaće javnosti koji ne prati inozemnu literaturu, nisu bili poznati. No, autor je te svoje razne kraće radove uspio ipak tako složiti i međusobno povezati da je knjiga koja je iz toga nastala jedna doista tematska i suvisla cjelina. Jukić se naime bavi značenjem religioznih doživljaja i metodama njihove interpretacije. U tom kontekstu on u ovoj knjizi obrađuje: "Sociologijske metode i religiozne doživljaje; Novije teorije u sociologiji religije; Fenomenologiju i sociologiju religije; Fenomenologiju religiozne ravnodušnosti; Religiju, ideologiju, mentalitete; Suvremeno otkriće nekršćanskih religija; Raspravu o novim sektama; Religiju u vremenu

svjetovnosti; Religiju i sekularizme u socijalističkim društvima te, na kraju, Socijalistički feudalizam, postmoderanu i karizmatičku religioznost“. O svim tematskim cjelinama J. Jukić zainteresiranog čitatelja informira iscrpno i vrlo temeljito, pružajući mu pri tom, preko znanstvenog aparata, uvid u bogatu svjetsku literaturu kojom se i sam služio. Ono, međutim, što ovu knjigu čini na poseban način vrijednom jest činjenica da se J. Jukić nije zadovoljio pukim referiranjem o suvremenom, vrlo raznolikom i vrlo različitom pristupu religioznom fenomenu u globalnim razmjerima, već je on prema svakoj od izloženih znanstvenih škola, metoda, teza i radnih hipoteza iznio i svoj osobni kritički stav. Pozicija pak s koje autor iznosi svoj kritički stav jest njegovo usvajanje fenomenološke metode, odnosno, njegovo opredjeljenje za fenomenologijsku sociologiju religije.

Jukić je svoje opredjeljenje za fenomenologijski pristup religijskom doživljaju u *Budućnosti religije* temeljito protumačio i sasama uvjerljivo obrazložio, no ipak nije jasno da li je do nekih od svojih stavova i zaključaka, sadržanih u toj knjizi, došao isključivo na temelju rečene fenomenološke metode, ili pak to iz njega, mimo fenomenologije, govori jednoznačno opredijeljeni vjernik. Nije se primjerice teško složiti s Jukićem kad on, kritizirajući sociologiju religije, tvrdi kako je potpuno neizvediv pokušaj da se o religiji reče sve samo iz razine društvenih znanosti. “A upravo to hoće moderna sociologija religije koja sebe smatra najpozvanijom da izrekne konačni sud o svetome“ (str. 28). No nije li, ne samo za sociologiju religije, već i za svaku parcijalnu znanstvenu disciplinu, pa i za fenomenologiju, velika napast uopće i pokušavati “izreći sud o svetome“? A čini se da je taj napasti bar djelomice podlegao i sam autor, osobito svojim naglašenim svođenjem doživljaja svetoga uglavnom na mistiku, eshatološke sadržaje, ritual i caritas, dok bi nekako svaki pokušaj iole sustavnijeg rada oko mijenjanja svijeta s religioznih pozicija bila zapravo ideologija. Nije naime sporno da se pojave i na religijskom području moraju podvrći sistematizaciji i valorizaciji - ta zbog toga i postoji znanost koja se time bavi! - no ne vidimo da bi za takvo što samoj fenomenologiji stajala na raspolaganju adekvatna aparatura. S tim se zapravo bavi teologija. Jer, ako je temeljno metodološko polazište fenomenologijskoga pristupa religioznom doživljaju sadržano u onome da je religiju moguće razumjeti jedino pozivom na svjedočanstvo vjernika (str. 174), onda bi istom logikom i za prosudbu, odnosno za razumijevanje bilo koje varijante religiozne pojavnosti bilo presudno jedino ono što i kako sljedbenici i pripadnici dotične religiozne skupine ili pokreta proživljavaju kao sveto, i što oni sami o tome misle. Zbog čega bismo primjerice - ne s teologijskoga, već s fenomenologijskoga stajališta! - tako ozbiljno uzimali ono što i kako kao sveto doživljavaju vjernici postmoderne (str. 234), a ne ono što i kako to isto sveto doživljavaju recimo pristalice teologije oslobođenja? Slično vrijedi i kad je riječ o sekularizaciji i o vjerskom indiferentizmu. “Fenomenologijsko se mišljenje - kaže autor - otvoreno protivi novovjekom učenju o religiji

kao posebnom ideološkom govoru izvorne društvene i gospodarske zbilje. Dapače ono pokreće problem i tvrdi da religija nije odsjev svjetovnih događaja, nego da su svjetovni događaji odraz religijskih traženja“ (str.173). Teško da bi se s ovakvim “preokretom“ pomirio i u ovakvoj tvrdnji prepoznao religiozno indiferentni i uvelike sekularizirani čovjek, i teško da bi svoja sekularizirana civilizacijska nagnuća prepoznao kao odraz religijskih traženja. Nije naime jasno ostavlja li ovakvo polazište ikomu još mogućnost da sam interpretira svoju eventualnu vjersku i religijsku nezaineresiranost i ravnodušnost, i da li mu se pritom vjeruje na riječ onom istom nepristranošću koja se traži i za one koji su religijski opredijeljeni. Ili, drugim riječima: ako je - i to s pravom - religiozni čovjek odbacio Durkheimov redukcionizam, jer sebe u njemu jednostavno nije prepoznao, neće li i areligiozni čovjek, s jednakim pravom, morati odbaciti i fenomenologijski redukcionizam, jer u njemu ne prepoznaje sebe? To su, dakle, neka od pitanja koja se nameću čitatelju ove knjige i koja na neki način pozivaju na dijalog.

No, ova knjiga ne samo da poučava i ne samo da izaziva na dijalog, već je ona na neki način autorov poziv na razmišljanje i na metanoju.

Naime, sve da autor i nije u svojem *Predgovoru* (str. 8) iskreno priznao da se u njegovoj osobi susreću religiozni čovjek sa sociologom religije, taj religiozni čovjek u njemu dolazi do izražaja u svakom njegovom tekstu. Stječe se zapravo dojam da pravi adresat ove knjige i nije toliko zainteresirana znanstvena javnost koliko nezainteresirana crkvena javnost. Toj za sada nekako nezainteresiranoj crkvenoj javnosti, i odgovornim ljudima u Crkvi, ovim svojim djelom J. Jukić podastire svoje golemo znanje i svoje znanstvene spoznaje ne bi li ih to potaklo na neki, gotovo epohalni teološki i pastoralni zaokret.

Iz *Budućnost religije*, naime, kontinuirano izbija autorova bol nad promašajima racionalističke teologije i nad sekulariziranom Crkvom na svim njezinim razinama. U tom pogledu neki pasusi ove knjige zvuče gotovo kao proročki vapaj. Primjerice: “Zahvaćeni krizom, svećenici se obraćaju znanju izvan religijskog polja, koje je, međutim, najviše pridonijelo potkopavanju i obezvjeđivanju temelja njihove duhovne djelatnosti. To, naravno, udaljuje svećenike od evanđeoskog poziva i gura ih u red običnih stručnjaka za sva svjetovna pitanja čovjeka i međuljudskih odnosa. Množi se stoga i broj činovnika u Crkvi na štetu broja navjestitelja i prenositelja kršćanske tajne. Sociolozi ističu da je Rimokatolička Crkva postala danas najveća nedržavna birokratska tvorba na svijetu, u kojoj je uposleno gotovo dva milijuna činovnika. Svećenička tehnokracija je udaljenija od poruke Evanđelja nego svećenička aristokracija. Jednoga dana ćemo možda uvidjeti - poručuje naš zemljak I. Ilich - da uspješno poslovanje mnogo lukavije kompromitira kršćanski život Crkve nego što je to nekad činila vlast klerika u društvu“ (str. 33). Ili pak na drugom mjestu: “Da bi svijet

konačno povjerovao u tu istinu religije, moramo mu početi priopćavati život, nadu, obnovu, duhovnost, žrtvu. Nasuprot idolima i ideologijama, kršćani su pozvani da samosvojno žive opraštanje, dobrotu, osjećaj za ljudsku osobu, onostranost, pobjedu nad smrću. Sučelice bogatstvu neka budu svjedoci siromaštva; sučelice erotizmu neka budu svjedoci čistoće; sučelice nasilju neka budu svjedoci mira; sučelice moći vlasti neka budu svjedoci služenja. Ukratko, da postanu toliko različiti od svijeta da taj svijet nezadrživo privuku. Ne sa svrhom da ga promijene - jer to žele svi svjetovni pokreti - nego da spase svijet. Zacijelo, najprije Kristovom žrtvom, a tek onda svojom patnjom što su tako malo dobri kršćani“ (str. 81).

Kao prava riječ u pravo vrijeme, *Budućnost religije* Jakova Jukića, *de profundis* sadašnjeg trenutka Crkve u hrvatskom narodu, doziva ništa manje nego nacionalnu Sinodu.

Špiro Marasović

UVOD U KATOLIČKU LITURGIJU

Adolf Adam, *Uvod u katoličku liturgiju*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zadar 1993, 420 str.

Drugi vatikanski sabor početke svoga zasjedanja s pravom je posvetio raspravi o obnovi i gajenju liturgije, svjestan da je "liturgija vrhunac ka kojemu teži djelatnost Crkve, i ujedno izvor iz kojega proističe sva njezina snaga". Jer, "iz liturgije, osobito iz euharistije, kao s izvora, izlijeva se na nas milost te se s najvećim uspjehom postizava ono posvećenje ljudi i proslava Boga u Kristu, prema čemu se, kao prema svojoj svrsi, stječu sva druga djela Crkve" (SC 10).

"Da se postigne takav potpuni uspjeh", to jest da bi liturgija zaista i postala taj "vrhunac" i "izvor" snage Crkve, "potrebno je da vjernici pristupaju k svetoj liturgiji s pravim raspoloženjem duše" (SC 11), a to će moći tek onda ako ih "pastiri duša... pravilnim odgojem... privedu k onom punom, svjesnom i djelatnom učešću kod liturgijskih obreda koje traži sama narav liturgije i na koje kršćanski narod... snagom krštenja ima pravo i dužnost" (SC 14). Stoga Sabor, naglašava nužnost liturgijskog odgoja vjernika, da bi oni mogli u liturgiji djelatno i plodonosno sudjelovati (SC 19). Da bi pak svećenici mogli vjernike ispravno liturgijski usmjeravati, potrebno je da oni sami budu prožeti duhom i snagom liturgije. Stoga, sabor naglašava potrebu liturgijskog odgoja klera i upotrebu svih raspoloživih sredstava da svećenici, koji su već u pastvi, "sve potpunije shvaćaju ono što čine u svetim obredima, da žive liturgijskim životom i da ga prenesu na povjerene vjernike" (SC 18 i 14).